ÓZBEKSTAN RESPUBLIKASÍ JOQARÍ BILIMLENDIRIW, ILIM HÁM INNOVACIYALAR MINISTRLIGI

BERDAQ ATINDAĠI QARAQALPAQ MÁMLEKETLIK UNIVERSITETI

EKONOMIKA FAKULTETI

EKONOMIKA HÁM TURIZM KAFEDRASÍ

“Qorshaǵan ortalıqtı qorǵaw hám jasıl ekonomika jılı múnásibeti menen aymaqlıq ekonomikanı rawajlandırıwdıń perspektivaları hám mashqalaları” atamasındaǵı respublikalıq ilimiy-ámeliy konferenciyası

TOPLAMÍ

28-may, 2025-jıl

“Atrof muhitni asrash va yashil iqtisodiyot yili munosabati bilan mintaqa iqtisiyotini rivojlantirishning istiqbollari va muammolari” mavzusida respublika ilmiy-amaliy anjuman

TO‘PLAMI

28 may, 2025-yil

СБОРНИК

Республиканской научно-практической конференции на тему «Перспективы и проблемы развития экономики региона в связи с Годом охраны окружающей среды и зеленой экономики»

28 мая, 2025 г

NÓKIS-2025

UOK: 330.342.3/4

KBK: 65.04(5Узб.Кар)

K 12

2025-jıl 28-may kúni Qaraqalpaq mámleketlik universiteti, “Ekonomika” fakulteti “Ekonomika hám turizm” kafedrasında ótkerilgen “Qorshaǵan ortalıqtı qorǵaw hám jasıl ekonomika jılı múnásibeti menen aymaqlıq ekonomikanı rawajlandırıwdıń perspektivaları hám mashqalaları” atamasındaǵı respublikalıq ilimiy-ámeliy konferenciyası ***MATERIALLAR TOPLAMÍ. [Tekst]: «Ekonomika» fakulteti, Ekonomika hám turizm kafedrası. — Nókis, «Nur Turan Print» baspası, 2025. 679b.***

Redaktorlar hám shólkemlestiriw komiteti

1. **Reymov A. –** Universitet rektorı, t.i.d., akademikó shólkemlestiriw komiteti baslıǵı;
2. **Turdımambetov I.R.** – Ilimiy isler hám innovaciyalar boyınsha prorektor, g.i.d., professor, shólkemlestiriw komiteti baslıǵı orınbasarı;
3. **Kudiyarov K.R.** - Ekonomika fakulteti dekanı, PhD, docent shólkemlestiriw komiteti quramı aǵzası;
4. **Nizamatdinov K.K.** – Ilim-izertlewler, innovaciyalar hám ilimiy pedagog kadrlardı tayarlaw bólimi baslıǵı, yu.i.k, docent shólkemlestiriw komiteti quramı aǵzası;
5. **Qalmuratov B.S** – Ekonomika hám turizm kafedrası baslıǵı, professor., DSc, shólkemlestiriw komiteti quramı aǵzası;
6. **Utemuratova G.X.** – Menedjment hám ekonomika tiykarları kafedrası baslıǵı, professor, DSc, shólkemlestiriw komiteti quramı aǵzası;
7. **Daniyarov Q.** – Finans hám finanslıq texnologyalar kafedrası baslıǵı, doc. PhD, shólkemlestiriw komiteti quramı aǵzası;
8. **Tajekeev Z.** – Buxgalteriyalıq esap hám audit kafedrası baslıǵı, doc. PhD, shólkemlestiriw komiteti quramı aǵzası;
9. **Ubaydullaev K.** Ekonomika hám turizm kafedrası professorı, e.i.d, shólkemlestiriw komiteti quramı aǵzası;
10. **Sauxanov J.** – Ekonomika hám turizm kafedrası professorı, DSc, shólkemlestiriw komiteti quramı aǵzası;
11. **Adilchaev R.** – Ekonomika hám turizm kafedrası professorı w.a, e.i.k., shólkemlestiriw komiteti quramı aǵzası;
12. **Inyatov A.** – Ekonomika hám turizm kafedrası prof w.a, e.i.k., shólkemlestiriw komiteti quramı aǵzası;
13. **Tlewov N.** – Ekonomika hán turizm kafedrası docenti, PhD, shólkemlestiriw komiteti quramı aǵzası;
14. **Xalmuratov K.** – Ekonomika hán turizm kafedrası docenti, PhD, shólkemlestiriw komiteti quramı aǵzası;
15. **Kalenov K.** - Ekonomika hán turizm kafedrası docenti, PhD., shólkemlestiriw komiteti quramı aǵzası;
16. **Jumanazarov O.** – Ekonomika hán turizm kafedrası docent w.a, PhD, shólkemlestiriw komiteti quramı aǵzası;
17. **Berdimuratov Q.** – Ekonomika hán turizm kafedrası docent w.a, PhD., shólkemlestiriw komiteti quramı aǵzası;
18. **Reimbaeva Z.** – Ekonomika hán turizm kafedrası docenti w.a, PhD, shólkemlestiriw komiteti quramı aǵzası;
19. **Kaypnazarova G.** – Ekonomika hám turizm kafedrası docenti, PhD, shólkemlestiriw komiteti quramı aǵzası;
20. **Ospanova F.** – Finans kafedrası docent w.a, PhD, shólkemlestiriw komiteti quramı aǵzası;
21. **Pirniyazova G.** – Menedjment hám ekonomika tiykarları kafedrası assistenti, shólkemlestiriw komiteti quramı aǵzası;
22. **Utegenova S.** – Buxgaltetiyalıq esap hám audit kafedrası docenti, PhD, shólkemlestiriw komiteti quramı aǵzası;
23. **Razbaev S.** - Ekonomika hán turizm kafedrası assistenti, shólkemlestiriw komiteti quramı aǵzası;
24. **Nuranov I.** - Ekonomika hám turizm kafedrası oqıtıwshı-stajorı, shólkemlestiriw komiteti quramı aǵzası;
25. **Utepbergenov A.** – Ekonomika hám turizm kafedrası assistenti, juwaplı xatker.

Pikir bildiriwshiler:

Tashkent arxitektura qurılıs universiteti professorı, e.i.d ***Nurimbetov R.I.***
Qaraqalpaq mámleketlik universiteti professorı, e.i.k. ***Nazarbaev O.***

Toplam, ekonomikalıq pánler hám jaslar mashqalaların úyrenip atırǵan ilimiy xızmetkerlerge, jas alımlarǵa, professor-oqıtıwshılarǵa, ekonomikalıq taraw qánigeliklerine, magistrantlar hám student jaslarǵa arnalǵan.

Toplamda berilgen maqalalardıń mazmunına, durıslıǵına hám onda keltirilgen maǵlıwmatlardıń anıqlıǵına hár bir **avtordıń ózleri juwapker**.

ISBN 978-9910-657-81-8

© Qaraqalpaq mámleketlik universiteti, Ekonomika fakulteti, Ekonomika hám turizm kafedrası.
© “Qorshaǵan ortalıqtı qorǵaw hám jasıl ekonomika jılı múnásibeti menen aymaqlıq ekonomikanı rawajlandırıwdıń perspektivaları hám mashqalaları” atamasındaǵı Respublikalıq ilimiy-ámeliy konferenciya materialları toplamı, “Nur Turan Print” baspası, 2025.

Bunda: Rxk- xususiy kapital rentabelligi;
SF-sof foyda;
ST-sotishdan sof tushum;
A-oxirgi hisobot sanasiga aktivlar summasi;
XK-oxirgi hisobot sanasiga xususiy kapital summasi.

2-jadval

Omillar ta’sirining hisob-kitobi[77]

Ko‘rsat Kichlar	**Hisob-kitoblar**	**Natija**	**Ta’sir darajasi**
o‘tgan yili	Rxk(o’y)= 1412090169/9133655393x91336 55393/16772566611x16772566611/8 043 286 108x100%	17%	
hisobot yili	Rxk(hy)=2381282899÷17813714265×17813 714265÷20002933034×20002933034÷1069 9726257×100%	22%	

3-jadval

Rentabellik o‘zgarishiga ta’sir etuvchi omillar hisob-kitobi			
SF/ ST ta’siri	Rxk(sf)=23881282899÷1781371426 5×9133655393÷16772566611×167725666 11÷8043286108×100%	1 5%	2% (17%-15%)
ST /A ta’siri	Rxk(a)=1412090169÷9133655393× 17813714265÷20002933034×20002933034 ÷10699726257×100%	2 5%	8% (25%-17%)
A/ XK ta’siri	Rxk(a)=1412090169÷9133655393x 9133655393÷16772566611×20002933034 ÷10699726257×100%	1 5,7%	1,3% (17%-15,7%)

Yuqoridagi jadvaldan shu xulosaga kelamizki korxonada xususiy kapital rentabelligi o‘tgan yilga nisbatan +5 foizga ortgan. Bu o‘zgarish sof foydaning sotishdan tushumdagi salmog‘ining o‘zgarishi hisobiga +2% ga. (17-15) aktivlar aylanuvchanligining o‘zgarishi hisobiga +8 %ga (25-17), kapitalning tarkibiy o‘zgarishi hisobiga +1.3 %ga (17-15,7) o‘sishi tufayli ro‘y bergan. Hisob-kitobdagi noaniqliklar +,-0.5 ga teng.

Xususiy kapitalning asosiy ko’rsatgichi barqaror vaziyatni taminlash va bankrotlik xavfini kamaytirish. Xususiy kapital iqtisodyot erkinligi, mustaqilligining asosidir. Aniqsa, bugungi globalashuv iqtisodiy iqtisodiy infratuzilmani moliyalashtirish uchun xususiy kapitalni jalb qilish O'zbekiston iqtisodiyoti uchun juda muhimdir. Aksariyat davlatlarida davlat moliyasining boshqaruvini hisobga olgan holda, xususiy sektor kapitalini jalb qilish bo’yicha innovatsion chora-tadbirini joriy etish mintaqada infratuzilmani moliyalashtirishning taqchiligini bartaraf etish uchun juda muhim.

СОЛИҚ МАЖБУРИЯТЛАРИ АУДИТИНИНГ НАЗАРИЙ МАСАЛАЛАРИ

Дўлабов Зафар Акбарович
ТДИУ таянч докторанти

Солиқ мажбуриятлари аудитини ўтказишда солиқ текширувининг турлари, шу жумладан солиқ аудитидан фойдаланинади. Шунинг учун ҳам ҳозирги вақтда “солиқ текшируви” ва “солиқ аудити” тушунчалари мамалакатимиз ва хорижий адабиётларда тез-тез ишлатиладиган тушунча бўлиб қолмоқда. Бироқ, меъёрий ҳуқуқий ҳужжатларда ҳам, иқтисодий адабиётларда ҳам “солиқ аудити” тушунчаси ҳар хил талқин қилинмоқда.

[77] Muallif ishlanmasi

Ўзбекистон Республикаси Солиқ кодексининг 85-моддасида солиқ мажбурияти қуйидагича эътироф этилган:Солиқ тўғрисидаги қонунчилик билан солиқ тўловчилар зиммасига юклатилган солиқларни ва йиғимларни тўғри ҳисоблаб чиқариш ҳамда ўз вақтида тўлаш мажбурияти уларнинг солиқ мажбуриятидир[1].

Б. Норматовнинг ёзишича, “Солиқ текшируви – солиқ органларининг ваколатли ходими томонидан солиқ тўловчиларнинг (солиқ агенти) солиқ ва йиғимларни бюджетга ўз вақтида ва тўлиқ тулашини таъминлашга қаратилган солиқ назорати тадбирлари йиғиндиси ҳисобланади” деган таърифни илгари суриш мақсадга мувофиқ ҳисобланади [2].

Солиқ аудитининг муҳимлигини Т.Д.Барсулая қуйидагича ифодалайди: “ҳозирги вақтда аудиторлик хизмати турлари ичида солиқ аудитига кўпроқ эҳтиёж туғилмоқда. Экспертларнинг баҳолашича Россия аудиторлик компаниялари тушумининг 30 фоизи солиқ аудитига тўғри келмоқда”[3].

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2021 йил 7 январдаги 1-сон қарори билан тасдиқланган “Солиқ текширувларини ташкил этиш ва ўтказиш тартиби тўғрисида НИЗОМ”да солиқ аудити қуйидагича баён этилган:“Солиқ аудити — солиқ тўловчининг (солиқ агентининг) муайян даврдаги молия ва солиқ ҳисоботларининг солиқ тўғрисидаги қонун ҳужжатларига барча жиҳатлардан мувофиқлиги ва ҳаққонийлигини, солиқ солиш мақсадларида бухгалтерия ҳисоби ва солиқ солиш мақсадларида ҳисобга олишда солиқ мажбуриятларининг тўғри шакллантирилиши ва акс эттирилишини солиқ органи томонидан ўтказиладиган ўрганиш орқали солиқларни тўғри ҳисоблаш ва тўлашнинг тўғрилигини текширишдир”[4].

Ф.А. Акрамов солиқ аудитига қуйидаги таърифни берган: “Солиқ аудити хўжалик юритувчи субъектлар томонидан солиқ ва йиғимларнинг тўғри ҳисобланиши, ўз вақтда ва тўлиқ бюджетга тўланишида солиқ қонунчилигига риоя қилинишини мустақил текшириш ҳамда солиқ масалалари бўйича хизматлар кўрсатишдир”. Таърифдан кўриниб турибдики, солиқ аудити аудиторлик текшируви ва солиқ масалалар бўйича хизматларни ўз ичига олади [5].

Солиқ аудити бўйича Солиқ кодексининг 140-моддасида: “Муайян давр учун солиқлар ва йиғимларни ҳисоблаб чиқариш ҳамда тўлашнинг тўғрилигини текшириш солиқ аудитидир. Солиқ аудити солиқ тўловчиларнинг (солиқ агентларининг) юқори даражадаги таваккалчилик тоифасига мансуб солиқ тўловчига (солиқ агентига) нисбатан ўтказилади” фикр келтирилган [1].

З.Н.Курбанов солиқ аудитини солиқнинг алоҳида турлари бўйича методикасини ишлаб чиққан ҳолда, қуйидагиларга эътибор беришни қайд этган: “Аудит жараёнида қуйидагиларни текшириш мақсадга мувофиқ деб ҳисоблаймиз:

- хўжалик юритувчи субъект томонидан тўланадиган солиқ турларини;
- солиқ турлари бўйича солиққа тортиш базасини тўғри аниқланишини;
- солиқ имтиёзларини тўғри қўлланилишини ўрганиш;
- солиққа тортиш базаси ва солиқ суммаларини тўғри ҳисобланганлигини текшириш;
- солиқлар ва йиғимларни ўз вақтида бюджетга тўланганлигини аниқлаш;
-солиқ органларининг текшириш натижалари бўйича қўшимча ҳисобланган солиқ суммалари ва пеняларни тўланганлиги;
- солиқлар ва йиғимларни молиявий ва солиқ ҳисобларида тўғри акс эттирилганлиги;
- солиқ ҳисоботидаги маълумотларни ҳақиқийлиги ва ишончлилиги текширилади.” [6].

Маълумотларга кўра, 2023 йилда солиқ хизмати органлари томонидан солиқларни тўламаслик хавфи юқори бўлган 958 та тадбиркорлик субектида солиқ аудити ўтказилди. Бу ушбу даврда фаолият кўрсатган жами солиқ тўловчиларнинг (577,5 минг) 0,2 фоизини ташкил этади.Таҳлика-таҳлил дастури асосида аниқланган солиқ хавфи суммаси – 445,3 млрд сўм бўлган.Ўтказилган солиқ аудити натижасида тасдиқланган сумма – 1,5 трлн сўмни ташкил этган.

Маълумотлар таҳлили шуни кўрсатмоқдаки, 2021 йилда Солиқ қўмитаси бўйича 33 337 та солиқ аудити бўйича текширувлар ўтказилган бўлса, 2022 йилда 30 644 та ва 2023 йилда

32 411 та текширув ўтказилган. Солиқ аудити ўтказилиши натижасида 2021 йилда 15 639,1 млрд. сўм, 2022 йилда 16856,5 млрд. сўм ва 2023 йилда 17 603,8 млрд. сўм қўшимча солиқ ҳисобланган.

Текшириш натижасида солиқ турлари бўйича солиқ мажбуриятлари бўла туриб, солиқлар ва йиғимларни тўламаслик оқибатида 2021 йилда 2 865,5 млрд. сўм, 2022 йилда 4 633,8 млрд. сўм ва 2023 йилда 5 041,7 млрд. сўм қўшимча солиқ ҳисобланган.

Юқоридагиларга асосан қуйидаги хулосалар қилинди:

Солиқ аудитига доир меъёрий ҳужжатларда солиқ аудити ўтказилган шахс солиқ текшируви далолатномасида баён этилган ҳолатларга ва текширувчиларнинг хулосалари ҳамда таклифларига рози бўлмаган тақдирда, солиқ аудити далолатномасини олган кундан эътиборан ўн кун ичида тегишли солиқ органига мазкур далолатнома бўйича умуман ёки унинг айрим ҳолатлари юзасидан ёзма эътирозларини тақдим этишга ҳақлиги ҳамда солиқ аудити тугаган кундан кейинги иш кунидан кечиктирмай рўйхатдан ўтказиш деб аниқлаштириб қуйиш лозим.

Адабиётлар рўйхати:

1.Ўзбекистон Республикаси Солиқ кодекси. 2024.

2.Норматов Бекзод Акрам ўғли. Ўзбекистон Республикасида солиқ текширувларини ҳуқуқий тартибга солишни такомиллаштириш. юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD) диссертацияси автореферати. Тошкент.2020.

3. Барсулая Т.Д. Налоговый аудит. Учебник: учебное пособие / Барсулая Т.Д. — Москва: Русайнс, 2019. — 582 с. — ISBN 978-5-4365-3384-1. — URL: https://book.ru/book/932100.

4.Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2021 йил 7 январдаги “Солиқ хавфини бошқариш, солиқ хавфи мавжуд солиқ тўловчиларни (солиқ агентларини) аниқлаш ва солиқ текширувларини ташкил этиш ва ўтказиш тўғрисида”ги 1-сонли қарорининг 2-иловаси “Солиқ текширувларини ташкил этиш ва ўтказиш тартиби тўғрисида НИЗОМ”.2021.

5. Акрамов Ф.А. Солиқ харажатларининг ҳисоби ва аудитини такомиллаштириш.Дисс.автореферати. Тошкент. 2022.

6.Курбанов З.Н. Солиқ аудитининг назарий масалалари. “Логистика ва иқтисодиёт” электрон илмий журнал. 1-сон.2020. 47-53 б.

DIRECTIONS OF CONSOLIDATED FINANCIAL STATEMENT AUDIT IN THE DIGITAL ECONOMY

Hojieva Gulnora Xabibullayevna

Tashkent State University of Economics, teacher of the department of “Audit”, e-mail: step_up88@mail.ru, phone number: +998994890484

Today's new Uzbekistan, as in every sector, the economy is undergoing rapid digitalization, and the number of concerns, corporations, associations, holding companies, and other modern management structures is increasing day by day. This, in turn, requires providing these emerging structures with fast and reliable information for effective management.

The existence of these problems in the process of digitalization of the economy creates the need to conduct and improve audit audits to confirm the authenticity and accuracy of the data reflected in the consolidated financial statements of business combinations.

The purpose of the audit of the consolidated financial statements is to determine the differences that have arisen by comparing the financial statements of large joint-stock companies prepared by all their branches and subsidiaries and the consolidated financial statement information and to form an auditor's opinion. Consolidated financial statements should be based on the concept of management and a single financial statement on the concept of capital.

Based on the above, the main difference in the audit of financial statements and consolidated financial statements in large companies is that the consolidated financial statements do not include all the indicators presented in the financial statements of several independent organizations. It does